

REIN OTSASON – TEADLANE, POLIITIK, PANKUR (1931-2004)

Rein Otsason sündis 24. mail 1931. aastal Tartus. Tema lapsepõlv möödus Otepää kandis Lõuna-Eestis. 1949. aastal lõpetas ta eksternina Tallinna 2. keskkooli, olles kõik eksamid teinud maksimumhindele (viis). Seejärel asus ta õppima tolleaegsesse Tallinna Polütehnilisse Instituuti (nüüd Tallinna Tehnika ülikool), mille lõpetas *cumlaude* 1954. aastal ökonomistina. Tema esimene töökoht oli ENSV Põllumajanduse Ministeerium.

R. Otsasoni teadlaseteed algas 1958. aasta sügisel, kui ta astus NSVL Majanduse Instituudi aspirantuuri Moskvas. Aasta enne majanduskandidaadi kraadi kaitsmist (1964. aastal) alustas R. Otsason tööd Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudis, algul nooremteadurina, peagi vanemteadurina. Aastail 1965-1971 oli ta valitud sama instituudi tööstuse ökonomika sektori juhatajaks.

Seejärel siirdus R. Otsason tööle Moskvasse, kus ta oli aastail 1972-1976 NSVL Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi vanemteadur ja 1976-1980 NSVL Riikliku Plaanikomitee Majanduse Teadusliku Uurimise Instituudi sektorijuhataja. Tema teise Moskva eluperioodi lõpp langes aega, mil sealsed partei ja nõukogude ametnikud hakkasid otsima majandusteadlast, keda võiks saata Budapesti, põhjalikumalt tutvuma Ungari majandusreformidega. Valik langes R. Otsasonile.

1980. aastal alustas R. Otsason diplomaaditööd Ungaris, kus ta oli 1984. aastani NSVL Ungari saatkonna 1. sekretär. Ungari oli tol perioodil üks enimarenenud majandusega sotsialistlikke riike, kus arendati väikeettevõtlust ja püüti tsentraliseeritud plaanimajanduse kõrval võimaluste piires kasutusele võtta turumajanduslikke elemente. 1984. aastal kaitses R. Otsason majandusteaduste doktori kraadi. Seejärel tuli ta tagasi Eestisse, kus ta valiti Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi direktoriks.

1984. aastal osales R. Otsason majanduspoliitika konverentsil (nn Värska konverentsil), mis sel aastal toimus laevareisina Emajõel ning Peipsi ja Pihkva järvel ning Pihkva oblastis Velikaja jõel laeva „Vanemuine“ pardal. Seal kutsus ta käesolevate meenutuste autori Sulev Mäeltsemehe (töötas siis Tallinna Polütehnilise Instituudi teenindusökonoomika kateedri juhatajana) tööle Eesti Teaduste Akadeemia Majanduse Instituuti. Direktor Rein Otsasoni ettepanekul ühendati seal instituudi suurim, enam kui paarikümne töötajaga sotsiaalse infrastruktuuri sektor ja väikese, mõne töötajaga õiguse sektor ning moodustati sotsiaalse infrastruktuuri ja regionaalökonoomika sektor. Viimase juhatajaks valitigi S. Mäeltsemees, kes 1988. aastal valiti sama instituudi teadusdirektoriks.

Just R. Otsasoni initsiatiivil alustati sotsiaalse infrastruktuuri ja regionaalökonoomika sektoris regionaalse isemajandamise ning ka poole sajandi jooksul Eestis unustatud kohaliku omavalitsuse uurimist. Viimase asemel toimusid riigi keskvõimu ripatsina kohalikud rahvasaadikute nõukogud. Eesti TA Majanduse Instituut kujunes NSV Liidus regionaalse isemajandamise juhtivaks teaduskollektiiviks. Kuigi regionaalse isemajandamisega tegeldi aktiivselt Moskvast (Dmitri Valentei jt) või Novosibirskis (Alexander Granberg), sai just meie Majanduse Instituut NSVL teadusastutuste esindajaks tolaeagsete Euroopa sotsialistlike riikide vahel moodustatud rahvusvahelise koordinaatsioonigrupis. Koos R. Otsasoniga avaldas S. Mäeltsemees preprindi *Вопросы хозяйственного механизма и регионального управления социально-экономическим развитием в СССР / Сулев Мьяэльтсемээс, Рейн Отсасон. Таллинн: Академия наук ЭССР, 1986 43 стр.* Preprindi vorm oli otstarbekas. sest see võimaldas publikatsiooni kiirelt avaldada ja väga tähtis – mööda minna tolaeagsest teadlaste, kirjanike jt hirmuvalitsejast Glavlit ist.

1989. aastal korraldati Tallinnas R. Otsasoni initsiatiivil suur ja esinduslik üleliiduline konverents „Liiduvabariigi rahvamajanduse juhtimise probleemid“, kus osales ligi paarsada tolaeagset NSVL juhtivat eelkõige regionaalökonoomika teadlast (lisaks D. Valenteile, A. Granbergile ka Leedu hilisem peaminister Kazimira Prunskiene jpt). Avaldati viis köidet teese *Проблемы управления народным хозяйством союзных республик. (nt Секция 1, Проблемы республиканского хозяйственного расчета: тезисы докладов всесоюзной конференции (Таллинн, апрель 1989 г.) / Академия наук ЭССР; [редколлегия: С. В. Мьяэльтсемээс (председатель)].*

R. Otsason arendas intensiivselt instituudi rahvusvahelisi suhteid ja seda eelkõige Ungari erinevate institutsioonidega (sealsete uurimisinstituutidega, aga ka plaanikomiteega). Majanduse Instituudi prioriteetseks uurimisteenaks sai regionaalse isemajandamise kõrval majandamismehhanismi (eriti teeninduses) täiustamine, kusjuures instituudi mitmed teadlased (Urve Venesaar jt) käisid valdkonnaga tutvumise reisiril Ungaris.

Koos tolaeagse ENSV Teenindusministeeriumi Projekteerimise ja Tehnoloogia Instituudi direktori Juhan Sillastega ja teenindusministri asetäitja Erki Truvega analüüsis ta teenindussfääri majandusmehhanismi täiustamist (*Хозяйственный механизм в сфере бытового обслуживания: опыт Эстонской ССР / Р. А. Отсасон, Ю. Х. Силласте, Э. Р. Труве. Москва: Экономика, 1988; 110 lk.*).

Meelepärane teema oli R. Otsasonile ka agrotööstuskompleksi uurimine. Ta avaldas preprindina „*Тенденция и проблемы совершенствования хозяйственного механизма АПК в условиях интенсификации производства: (опыт СССР) / Р. Отсасон; Таллинн: Академия наук ЭССР, 1986 40 lk.*).

1980. aastate lõpus algas Eestis suurte poliitiliste muudatuste ettevalmistus. 1987. aasta 26. septembril ilmus ajalehes „Edasi“ nelja mehe (Siim Kallas, Tiit Made, Edgar Savisaar, Mikk Titma) isemajandava Eesti (IME) ettepanek. See võeti meie

poliitiliselt muidu üsna apaatseks muutunud ja riigi iseseisvuse taastamise lootuse kaotanud (väheste eranditega) elanike poolt vastu erakordse vaimustusega. Ettepanek tõi kaasa kahe alternatiivse suure (enam kui poolesajaliikmelise) uurimisgrupi moodustamise. Laialdase, aga juba mõtetes iseseisva riigi poliitilise, sotsiaalse ja majandusliku arengu spektriga tegelevad uurimisgrupid kaasasid väljastpoolt oma uurimisasutust paljusid ühe või teise valdkonna asjatundjaid, eelkõige praktikuid.

Üks uurimisgrupp oli IME-Probleemnõukogu büroo Mainor juures, mida juhtis Edgar Savisaar ja teine Eesti Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi juures, mida juhtis Rein Otsason. R. Otsasoni üks meelisteemasid oli oma raha. Tal õnnestus mõneks nädalaks sõita USAsse ja siinkirjutaja mäletab, et vahetult enne ärasõitu oli R. Otsason veel võrdlemisi skeptiline impeeriumi koosseisus ühes liiduvabariigis oma raha kasutuselevõtu suhtes. Tagasituleku järel oli temast saanud aga meie oma raha kiire kasutuselevõtu veendunud toetaja.

Pärast ligi viieaastast tööd Majanduse Instituudi direktorina kinnitati R. Otsason 1988. aastal Eesti NSV Riikliku Plaanikomitee direktoriks, kus ta jätkas uurimistööd Eesti isemajandamise, eelkõige rahanduse valdkonnas. 15. detsembril 1989 otsustas Valitsus taastada Eesti Panga. 28. detsembril 1989 võeti vastu Eesti Vabariigi Pangaseadus ja samal päeval nimetati Rein Otsason taasloodud Eesti Panga esimeseks presidendiks. 1. jaanuaril 1990 alustas Eesti Pank tegutsemist iseseisva emissioonipangana. R. Otsasoni õlule langes seega Eesti Panga juhtimine pöördelistel aastatel, mil alles valmistati ette pangandust reguleerivaid õigusakte ja kavandati üleminekut Eesti kroonile. Meie panganduses toimunud põhimõteteliste muudatuste ilmnemiseks märgime, et 15. mail 1990 kinnitas Eesti Panga nõukogu kommerts-pankade asutamise korra.

Järgnenud rahareformi ettevalmistamisega võimendus ka R. Otsasoni juba varem alanud vastuolu peaminister E. Savisaarega. 12. aprillil 1990 võttis Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium vastu otsuse üleminekuks oma rahale sama aasta jõuludeks – 24. detsembriks 1991. Tulenevalt vastuoludest peaministri ja Eesti Panga presidendi vahel ei saanud see teoks. Peamiseks tülüküsimuseks oli reformi kiirus – kas minna oma rahale üle kohe, nagu nägi ette Eesti Panga oma rahale ülemineku R. Otsasoni juhtimisel välja töötatud kontseptsioon või kasutada Valitsuse (peamine nõustaja rootslane Bo Kragh) ettepanekuna vaheetappi, nagu tegid naabrid lätlased (*Läti rublis*).

Koos E. Savisaarega töötas R. Otsason 27. märtsi 1991 seadusega “Eesti Vabariigi rahareformi komitee moodustamise kohta” (RT 1991, 13, 173) moodustatud Rahareformi Komitees, mida juhtis peaminister E. Savisaar ja mille töös osales Eesti Panga presidendina ka R. Otsason. 1991. aasta septembris asendati R. Otsason Eesti Panga presidendi ametikohal Siim Kallasega, kelle ametiajal toimus ka sisuline rahareform (rublade vahetus kroonideks 1992. aasta juunis). Küll aga jäi R. Otsasoni allkiri kaunistama meie 1- ja 2-krooniseid kupüüre, mis valmisid varem. R. Otsason allkirjastas 10. mail 1991 ka lepingu firmaga Thomas De La Rue & Co Ltd. 5–500 krooniste kupüüride trükkimiseks.

Nii Rein Otsasoni kui Siim Kallast nimetatakse „Eesti krooni isadeks“ nende vastutava rolli tõttu rahareformi ettevalmistamisel ja läbiviimisel. Just R. Otsasonile langes keeruline ülesanne – trükkida olematu riigi jaoks olematu raha eest kiiresti ja kvaliteetselt Eesti kroone. Rahareformi ettevalmistamise eest autasustas Vabariigi President Arnold Rüütel 2003. aastal R. Otsasoni Riigivapi III klassi teenetemärgiga.

Järgnevalt rakendas R. Otsason oma energiat ja rahandusalaseid teadmisi praktikas, asutades uue kommerts-panga – Eesti Krediidipanga, mis alustas tegevust 15. märtsil 1992. R. Otsason oli selle panga president kuni lahkumiseni meie hulgast 2004. aastal. Aastail 1992-2000 oli ta Eesti Krediidipanga juhatuse esimees, aga 2000. aastast panga nõukogu esimees. Oma abikaasa Valentina Otsasoniga olid nad ka panga suuromanikud.

Kasutades nii oma laialdasi rahandusalaseid teadmisi kui ulatuslikku rahvusvaheliste suhete võrgustikku, õnnestus R. Otsasonil tagada Eesti Krediidipanga püsima jäämine kriisiaastatel 1997–1999, mil mitmed finantsasutused pankrotistusid. 1990. aastate lõpul alustas R. Otsason koostööd Moskva Linnavalitsusele kuuluva Moskva Pangaga, mille tulemusel omandas viimane 2003. aastal oma Läti tütarettevõtte Latvian Business Bank kaudu 18,7% Eesti Krediidipanga aktsiatest. Pärast R. Otsasoni surma sai Latvian Business Bank Eesti Krediidipanga suuromanikuks, omandades 2. augustil 2005. aastal 60% panga aktsiatest. Kuni selle tehinguni 2005. aastal oli Eesti Krediidipank üks viimaseid traditsioonilisi pangateenuseid pakkuvaid finantsasutusi, mille enamusosalus kuulus Eesti omanikele.

Elu lõpuaastail lülitis R. Otsason aktiivsemalt n.ö. suurde poliitikasse. Ta liitus 2001. aastal loodud Ühendusega Vabariigi Eest – Res Publica ja osales 2003. aastal parlamendivalimistel, kuid Riigikogule eelistas ta töö jätkamist oma loodud pangas. Panga piirest laiema ühiskondliku tegevuse osas võib märkida, et ta oli Tallinna Järve Haigla Taastusravi Fondi nõukogu esimees.

Kahjuks ei pidanud tervis pingelisele tööle vastu ja 30. oktoobril 2004. aastal lahkus see mitmekülgsete võimetega, energiat ja ideid täis mees 73 aastasena meie hulgast. R. Otsasoni 75. sünniaastapäeval 24. mail 2006. aastal asutati Eesti Krediidipanga poolt sihtasutus Rein Otsasoni Fond, mille eesmärgiks sai heategevus ning rahanduse või majanduse eriala üliõpilaste õpingute ja teadustegevuse toetamine. Esimesed kolm stipendiumi andis fond välja täpselt aasta hiljem. Ühtlasi ilmus nii eesti kui vene keeles tema 75. sünniaastapäevaks Juhan Aare koostatud mälestusteraamat „Rein Otsasoni kolm elu“ (Rakvere: VR Kirjastus, 2006. ISBN 978-9949-13-600-1, 88 lk).

Emeriitprofessor Sulev Mäeltsemees

Rein Otsasoni töökaaslane Eesti Teaduste Akadeemia

Majanduse Instituudis, ühiste teadustööde kaasautor